

گزارش پژوهشی :

زنجیره تولید منطقه‌ای و تأثیر آن بر توسعه تجارت کشور

انديشكده اقتصاد مقاومتي

گروه توليد و تجارت

تيرماه ۱۴۰۰

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

زنجیره تولید منطقه‌ای و تأثیر آن بر توسعه تجارت کشور

تولید و تجارت	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۴۰۰۰۴۳۲۱	شناسه:
۱۴۰۰/۰۴/۱۵	تاریخ انتشار:
محمد مهدی فامیل محمدی	تهیه و تدوین:
سید حسن محفوظی موسوی	مدیر مطالعه:
محمد مهدی یزدانی	ناظر علمی:

خلاصه مدیریتی

فرایند تولید متشکل از سه مرحله تأمین نهاده‌ها (شامل مواد اولیه و سرمایه)، عملیات ایجاد ارزش افزوده، و عرضه محصول نهایی است. با توجه به توانایی محدود کشور در بخش تولید، مشارکت با سایر کشورها در هر یک از سه مرحله فوق می‌تواند موجب رشد ظرفیت تولید و در نتیجه صادرات کشور باشد. به نظر می‌رسد از جنبه‌های مختلف این مشارکت برای برآوردن اهداف کلان ملی ضروری است. کشورهای دارای منابع ارزان در برابر کشورهای توسعه یافته، معمولاً در حلقه‌های کم‌ارزش زنجیره تولید ایفای نقش می‌کنند. بررسی تجربیات موجود در زمینه مشارکت منطقه‌ای در فضای رسانه‌ها نشان می‌دهد عدم برنامه‌ریزی برای اجرای صحیح مشارکت فرامرزی، نه تنها به معنای رشد تولید و صادرات در اثر خودکفایی نیست، بلکه منجر به تداوم خام‌فروشی خواهد شد.

از طرف دیگر، تأمین نیاز داخلی کشور نیز در موارد متعددی می‌تواند با استفاده از ظرفیت کشورهای منطقه برآورده شود. در حالیکه کشور برای تأمین نهاده‌های تولید تا حد قابل توجهی به کشورهای غیر همسو وابسته است، تولید مشترک می‌تواند راهبرد قابل توجهی برای جایگزینی کشورهای همسو باشد. تولید مشترک همچنین می‌تواند به ایجاد اشتغال، توسعه منابع ارزی، تعمیق پیوندهای منطقه‌ای و توسعه بازارهای صادراتی کشور کمک کند. در برخی موارد تولید مشترک تنها یک ابزار کمکی نیست بلکه یک ضرورت برای از دست ندادن بازار صادراتی موجود در منطقه است.

تولید مشترک افزون بر آنکه یک ضرورت برای حاکمیت است، می‌تواند منافع بنگاه‌های اقتصادی را نیز تأمین کند. برای آنکه یک صادرکننده بتواند بر موانع تعرفه‌ای، رقابتی و فرهنگی در بازار مقصد غالب شود، تولید مشترک پیشنهاد مناسبی خواهد بود. کارکرد دیگر تولید مشترک برای یک بنگاه، استفاده از امکانات موجود در کشور مقصد، همچون نهاده‌ها و فناوری‌های سهل الوصول است. همچنین یک تولیدکننده می‌تواند با انتقال بخشی از خط تولید خود به کشور واسطه، از پتانسیل صادراتی آن کشور نیز بهره‌بردار.

در حوزه تقسیم فرایند تولید بین دو کشور همسایه، تجربه جهانی اطلاعات پرباری را در اختیار می‌گذارد. صنایع خودروسازی در آمریکای شمالی و اروپا، و صنایع الکترونیکی در شرق آسیا به طور جدی از این فرایند که در مقالات تخصصی تحت عنوان «تخصصی‌سازی عمودی» شناخته می‌شود بهره‌بردار می‌برند. اقدام به این نوع تخصصی‌سازی لازمه توسعه صادرات است و بدون تقسیم تخصصی تولید، رشد تجارت در بلندمدت متوقف خواهد شد. تجارت عمودی به طور متوسط ۲۰ درصد تجارت کشورهای توسعه یافته را در صنایع مختلف در بر گرفته است و با افزایش تجارت کشورها رابطه مستقیم دارد.

به نظر می‌رسد روی آوردن به این فرایندها برای کشور ایران مزیت‌های دیگری نیز داشته باشد. با تبدیل کشورهای منطقه به مبادی صادراتی، می‌توان چالش تحریم را کمرنگ‌تر کرد. استفاده از ظرفیت نهایی‌سازی محصول در کشوری دیگر و صادرات با واسطه، نیازمند ملاحظات است: نخست اینکه شرکت مذکور و تبادلات بانکی آن غیر قابل ردیابی باشد تا از خطر تحریم مصون بماند؛ دوم اینکه این فرایند باید با دریافت گواهی مبدأ کشور واسطه اتفاق بیفتد و هر کشوری برای صدور گواهی مبدأ، روبه‌های مخصوص به خود را دارد؛ و سوم

اینکه تولید فرامرزی در صورتی مورد حمایت قرار بگیرد که استفاده از مواد اولیه داخلی تضمین شود. راهکار تولید مشترک در کنار مزایای گفته شده، معایبی نیز دارد. تولید مشترک در صورت برنامه‌ریزی نامناسب می‌تواند به خروج ماده خام و سرمایه از کشور منجر شود. شرکتی که به تولید فرامرزی روی آورده است ممکن است وارد رقابت مخربی با سایر صادرکنندگان شود.

یکپارچه سازی بیشتر فعالیت‌های گفته شده در گرو استفاده از شرکت‌های بزرگ تسهیل‌گر صادرات و واردات است تا حلقه‌های مختلف زنجیره فعالیت‌های گوناگون را در دست گرفته و فعالیت‌های اقتصادی را به یکدیگر متصل کنند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
فصل ۱. تولید مشترک منطقه‌ای؛ چیستی و ضرورت‌ها.....	۸
۱-۱- فرایندهای تشکیل‌دهنده شبکه تولید.....	۸
۱-۱-۱- فرایند تأمین نهاده‌ها.....	۸
۱-۱-۲- فرایند ایجاد ارزش افزوده.....	۹
۱-۱-۳- شبکه توزیع.....	۹
۱-۱-۴- مشارکت منطقه‌ای در تکمیل فرایند تولید.....	۹
۲-۱- تولید مشترک ابزاری برای برآورده‌سازی نیازهای ملی.....	۱۰
۱-۲-۱- ورود به تولید فناورانه صادراتی.....	۱۰
۲-۲-۱- تأمین نیاز داخلی.....	۱۱
۳-۲-۱- اشتغال‌زایی با جذب خطوط تولید.....	۱۳
۴-۲-۱- توسعه منابع ارزی.....	۱۴
۵-۲-۱- تعمیق پیوندهای منطقه‌ای.....	۱۴
۶-۲-۱- توسعه بازار صادراتی.....	۱۵
فصل ۲. کارکردهای تولید مشترک برای بنگاه‌های اقتصادی.....	۱۸
۱-۲- استفاده از بازار داخلی کشور مقصد.....	۱۸
۱-۱-۲- ممنوعیت‌های تعرفه‌ای.....	۱۸
۲-۱-۲- غلبه بر موانع فرهنگی.....	۲۰
۳-۱-۲- کالاهای پرمصرف.....	۲۱
۴-۱-۲- کالای دارای سقف فروش.....	۲۲
۲-۲- استفاده از امکانات کشور مقصد.....	۲۴
۱-۲-۲- زمین، انرژی و نیروی کار ارزان.....	۲۴
۲-۲-۲- فناوری موجود در کشور همسایه.....	۲۵
۳-۲-۲- فناوری تحریم شده.....	۲۵
۴-۲-۲- استفاده از ماده اولیه موجود در کشور خارجی.....	۲۶
۵-۲-۲- اشباع بازار تولیدی داخل کشور.....	۲۶
۳-۲- استفاده از بازار صادراتی کشور واسطه.....	۲۷
۱-۳-۲- صادرات با پوشش تحریم‌ناپذیر.....	۲۷
۲-۳-۲- معاهدات ترجیحی کشور واسطه.....	۲۷
فصل ۳. تجربیات جهانی در زمینه تولید مشترک.....	۲۸
۱-۳- رشد تجارت در گرو تجارت عمودی.....	۳۰
۱-۱-۳- پراکندگی VS در صنایع مختلف.....	۳۱

- ۳-۲- مثال‌هایی از سیاست‌گذاری تجارت عمودی ۳۲
- ۳-۲-۱- تجارت VS خودرو در اتحادیه نفتا ۳۲
- ۳-۲-۲- تجارت VS رایانه بین تایوان و چین ۳۳
- فصل ۴. الزامات و ملاحظات تولید مشترک ۳۴
- ۴-۱- تفاوت قوانین ثبت شرکت در کشورهای مختلف ۳۵
- ۴-۲- حساب بانکی شرکت ۳۶
- ۴-۳- شرایط صدور گواهی مبدأ ۳۷
- ۴-۴- عوارض دریافتی در کشورهای واسطه ۳۷
- ۴-۵- ایرادات متصور درباره تولید فرامرزی ۳۸
- فصل ۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۴۰
- ۵-۱- پیشنهادها ۴۱
- منابع ۴۳

فهرست جداول

- جدول ۱. توزیع سهم صنایع مختلف از رشد تجارت عمودی در طول ۱۹۶۸ تا ۱۹۹۰ در کشورهای منتخب OECD ۳۲
- جدول ۲. تحلیل SWOT مشارکت منطقه‌ای در فرایند تولید ۴۰

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. شبکه تأمین نهاده‌ها ۸
- نمودار ۲. شبکه ارزش‌افزایی ۹
- نمودار ۳. ارزش ری اکسپورت از مبدا امارات به کشورهای منتخب (منبع: trademap) ۱۲
- نمودار ۴. ارزش ری اکسپورت از عمان به مقصد کشورها (منبع: trademap) ۱۳
- نمودار ۵. شاخص حداقل دستمزد مصوب در کشورهای منطقه در سال ۲۰۱۹ ۱۳
- نمودار ۶. مقایسه صادرات حقیقی و ظرفیت صادراتی شیشه فلوت ایران به کشورهای مختلف ۱۶
- نمودار ۷. مقایسه صادرات کشور در ردیف تعرفه آب و نوشابه به عراق با ظرفیت تولیدی کارخانه زمزم در این کشور ۱۹
- نمودار ۸. مقایسه صادرات دوغ و ماست به عراق با ظرفیت تولید کاله در این کشور ۲۰
- نمودار ۹. مقایسه صادرات پودر ایران به کشورهای شرقی با تولید پودر در کارخانه گلرنگ هرات ۲۲
- نمودار ۱۰. مقایسه انواع سرمایه‌گذاری FDI ۲۳
- نمودار ۱۱. نمای فرایند تولید فرامرزی به شیوه تخصصی‌سازی عمودی ۲۹
- نمودار ۱۲. تخصصی‌سازی عمودی بعنوان سهمی از تجارت کشورهای منتخب و تجارت بعنوان سهمی از ارزش ناخالص کالا ۳۰
- نمودار ۱۳. تخصصی‌سازی عمودی بعنوان سهمی از تجارت ژاپن و تجارت بعنوان سهمی از ارزش ناخالص کالا ۳۱
- نمودار ۱۴. روند تولید رایانه در تایوان و سقوط آن از سال ۲۰۰۰ ۳۴
- نمودار ۱۵. مقایسه مالیات در برخی کشورهای منطقه ۳۸